

RZYM

753 p.n.e.

476 n.e.

VIII w p.n.e.

V

0

I

VI w n.e.

monarchia

republika

cesarstwo

Cywilizacja rozwijająca się w basenie Morza Śródziemnego i części Europy. Jej kolebką było miasto Rzym leżące w Italii, które w pewnym momencie swoich dziejów rozpoczęło ekspansję, rozszerzając swoje panowanie na znaczne obszary i wchłaniając m.in. plemię Etrusków i kulturę starożytnej Grecji. Legenda o założeniu Rzymu łączy się z postaciami Romusa i Remulusa. Religia rzymska wywodziła się z tradycji grecko-etruskiej i obejmowała takich bogów jak: Jowisz, Mars, Wenus, Neptun, Junona, Diana, Apollo.

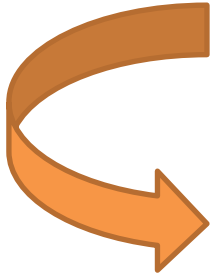
Rzymianie skodyfikowali prawo, udoskonalili system monetarny, rozwijali kulturę, sztukę. Tworzyli miasta tym samym zapoczątkowując rozwój urbanistyki. Wprowadzili system wojskowy oparty na legionach.

ARCHITEKTURA

Rzymianie korzystali z dorobku Greków i Etrusków.

od Greków

- porządki: dorycki
joński, koryncki
- plany świątyń
- układ teatru

od Etrusków

- porządek toskański
- podkreślanie wejść portykiem

Wprowadzili też nowe rozwiązania dotyczące

Konstrukcji

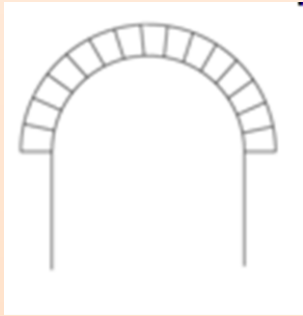
- łuk
- sklepienie kolebkowe
- kopuła
- zaprawa
- beton
- porządek kompozytowy
- pilaster

Funkcji i typu budowli

- łuk triumfalny
- kolumna triumfalna
- akwedukt
- termy
- amfiteatr
- cyrk
- bazylika
- willa patrycjusza

WYNALEZKI TECHNICZNE

ŁUK – element architektoniczny konstrukcyjny lub dekoracyjny, zakrzywiony i podparty na obu końcach.

PORZĄDEK KOMPOZYTOWY

KOPUŁA - sklepienie o kształcie czaszy, półkolisty, półeliptyczny

BETON – mieszanina wapna, drobnego kamienia i skały wulkanicznej

BUKRANION – motyw dekoracyjny w postaci głowy byka, często zwieńczonej girlandami i wstęgami.

PÓLKOLUMNA, PILASTER

NOWE TYPY BUDOWLI

TYP	FUNKCJA	PRZYKŁAD
ŁUK TRIUMFALNY	UPAMIĘTNIAJĄCA	ŁUK TYTUSA ŁUK KONSTANTYNA ŁUK SEPTYMIUSZA SEWERA
KOLUMNA TRIUMFALNA	UPAMIĘTNIAJĄCA	KOLUMNA TRAJANA
AKWEDUKT	UŻYTKOWA	PONTE DU GARD KOŁO NIMES WE FRANCJI
TERMY	REKREACYJNA	TERMY KARAKALI
AMFITEATR	ROZRYWKOWA	KOLOSEUM (AMFITEATR FLAWIUSZÓW)
CYRK	ROZRYWKOWA	CIRCUS MAXIMUS
BAZYLIKA	HANDLOWA	BAZYLIKA KONSTANTYNA I MAKSENCJUSZA
WILLA PATRYCJUSZA	MIESZKALNA	WILLE POMPEJAŃSKIE

INNE TYPY BUDOWLI:

ŚWIĄTYNIA – PANTEON W RZYMIE, ŚWIĄTYNIA WESTY W TIVOLI

TEATR – TEATR W ORANGE

URBANISTYKA:

Rzymianie wytyczali na osiach północ-południe, wschód-zachód główne ulice CARDO i DECUMANUS. Przy ich przecięciu lokowano centrum miasta – **FORUM**, które było ośrodkiem życia publicznego, politycznego, handlowego i sakralnego. Najśłynniejsze jest FORUM ROMANUM w Rzymie odkryte na fali zainteresowania antykiem w XVIII wieku.

PRZYKŁADY:

Łuk Konstantyna w Rzymie

Łuk ku czci Konstantyna Wielkiego wzniesiony w 315 roku n.e. dla uczczenia dziesięciolecia rządów (decennalia) oraz jego zwycięstwa nad Maksencjuszem. Budowla o wysokości 21 metrów ma konstrukcję trójprzęsłową.

Łuk Tytusa w Rzymie

Wzniesiony na Forum Romanum w 81 r. dla upamiętnienia zdobycia Jerozolimy przez cesarza Tytusa. Łuk ma formę jednoprzelotowej bramy z 4 kolumnami kompozytowymi z każdej strony i pilastrami bocznymi. Zwieńczony jest attyką z inskrypcją wotywną. Zdobią go płaskorzeźby przedstawiające triumf cesarza i zdobyte łupy.

Kolumna Trajana w Rzymie

Wzniesiona w 113 roku n.e. w Rzymie na Forum Trajana dla upamiętnienia zwycięstwa nad Dakami. Ustawiona jest na cokole, w którego wnętrzu złożono urny z prochami cesarza i jego żony. Na szczycie kolumny stał posąg Trajana, w 1587 roku zastąpiony posągiem św. Piotra. Kolumna ma wysokość 39,83 m i zbudowana jest z 17 kamiennych bębnow, z marmuru kararyjskiego. Wewnątrz znajdują się spiralne schody prowadzące na platformę widokową. Na trzonie kolumny przedstawiono w formie reliefu narracyjnego wydarzenia z wojny.

Pont-Du-Gard koło Nimes we Francji

Cały system kanałów, doprowadzający codziennie ok. 20 tys. m³ wody do miasta miał długość 50 km i różnicę poziomów 17 m. Sam most ma długość 275 m (pierwotnie 360 m) i różnicę poziomów 2,5 cm. Jest wysoki na 49 m i szeroki na 6,4 m u podstawy. kładający się z

trzech pięter arkad o różnej liczbie i wielkości Pont du Gard nie przecina rzeki pod kątem prostym, lecz biegnie lekko pod ukosem, pod prąd wody.

Circus Maximus w Rzymie

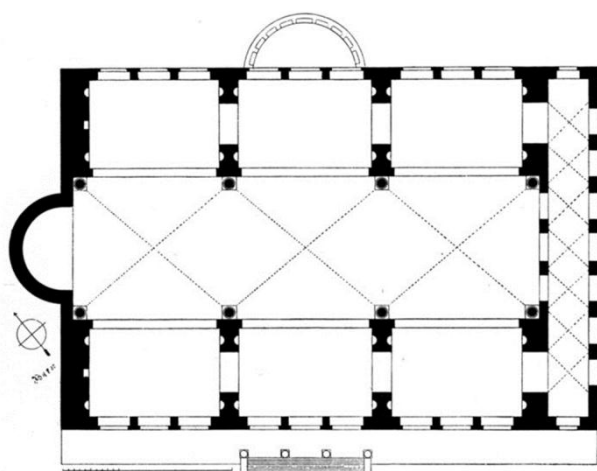
To największy cyrk rzymski wybudowany między wzgórzami Palatynu i Awentynu. Cyrk mógł pomieścić około 250 tysięcy widzów. Jego długość wynosiła 544 metrów, a szerokość 129 metrów. Cyrk miał kształt prostokąta, którego jeden z boków był zaokrąglony. Po środku areny znajdowała się tzw. spina. Był to długi i niski mur rozdzielający tory.

Koloseum w Rzymie

Amfiteatr Flawiuszów to potężna budowla o owalnym kształcie przeznaczona na igrzyska, które obejmowały zapasy, walki gladiatorów, walki z dzikimi zwierzętami oraz bitwy

morskie, tzw. naumachie. Budowa Koloseum rozpoczęła się w około 70 lub 72 r. i trwała 10 lat. Amfiteatr miał obwód 524 metry, z kolei powierzchnia areny 3600 metrów kwadratowych. Ta ogromna przestrzeń była w stanie pomieścić 50 tysięcy widzów. Widzowie wchodziłi przez 80 ponumerowanych wejść (vomitoria), co zapewniało szybkie opuszczenie widowni przez widzów nawet w około 6 minut. Obsługa wchodziła 4 odrębnymi galeriami komunikacyjnymi. W czterokondygnacyjnym podziale zewnętrznym zastosowano spiętrzenie porządków, które rozdzielały rytmicznie rozmieszczone arkady. Na budowlą można było rozpiąć płótno (velum) na 240 palach, do czego potrzeba było 100 silnych ludzi.

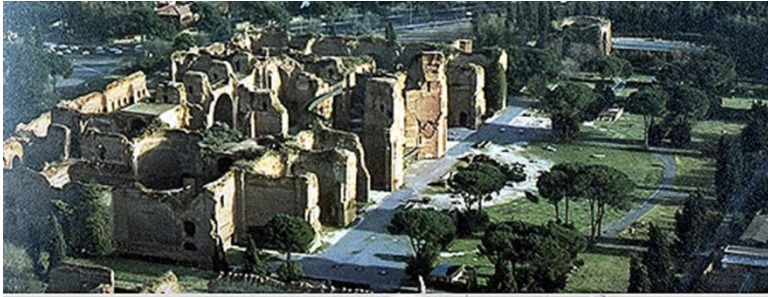

2. ROM: CONSTANTINSBASILICA.

Bazylika Konstantyna i Maksencjusza w Rzymie

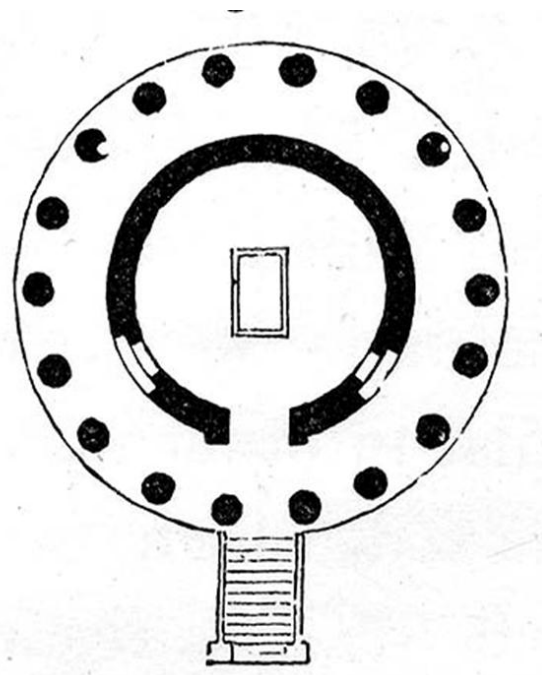
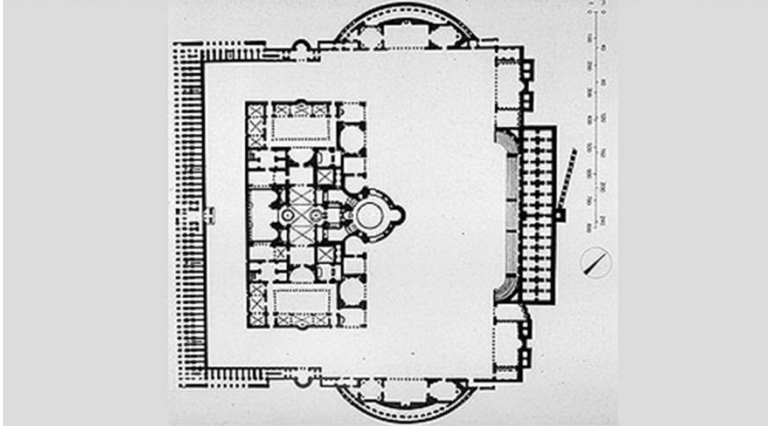
Był to gmach użyteczności publicznej o charakterze świeckim, miejsce handlu i sądów. W absydzie znajdował się tron sędziego. Z całości budowli zachowała się tylko prawa jej nawa z trzema wielkimi przęsłami i odcinek częściowo zasklepionego portyku wejściowego.

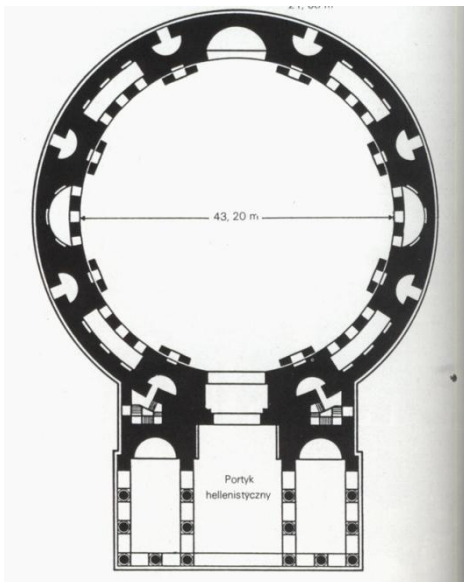
Termy Karakali

Termy to łaźnie tworzące kompleks budynków położonych w otoczeniu natury. Dostępne były dla wszystkich, zarówno ludzi wolnych jak i niewolników, dla bogaczy i biednych. Łaźnie były stałym elementem życia towarzyskiego w miastach rzymskich.

Świątynia Westy w Tivoli

Jest to najstarsza okrągła świątynia, poświęcona bogini ogniska domowego. Zbudowano ją w pierwszej ćwierci I wieku p.n.e. Ma bogatą dekorację. Ściany murowano i licowano kamiennymi płytami.

Panteon w Rzymie

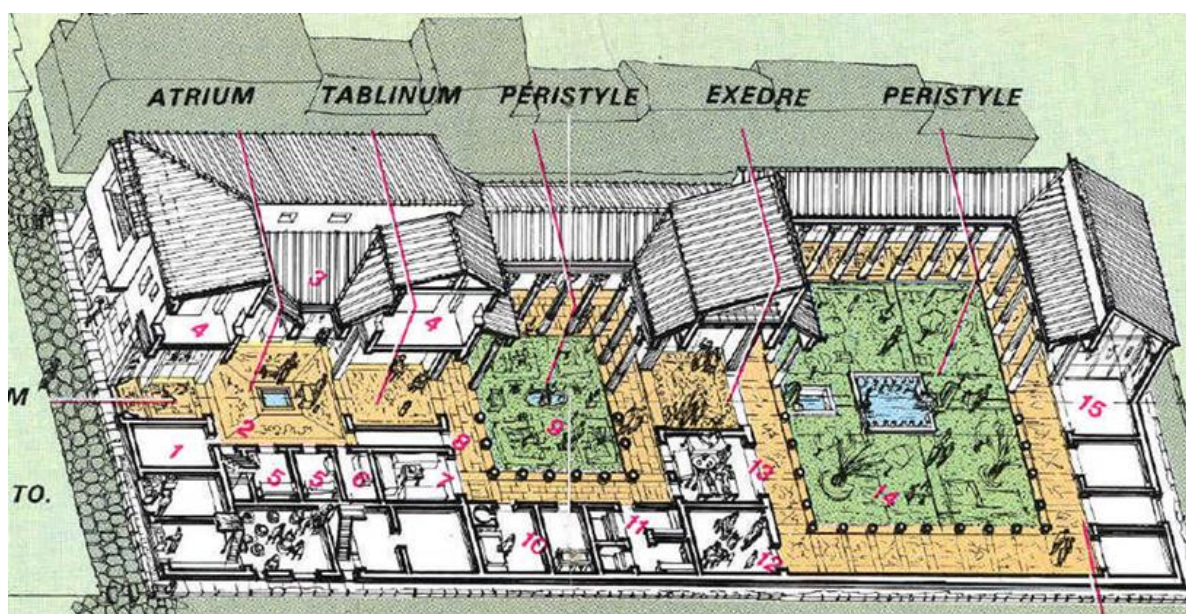
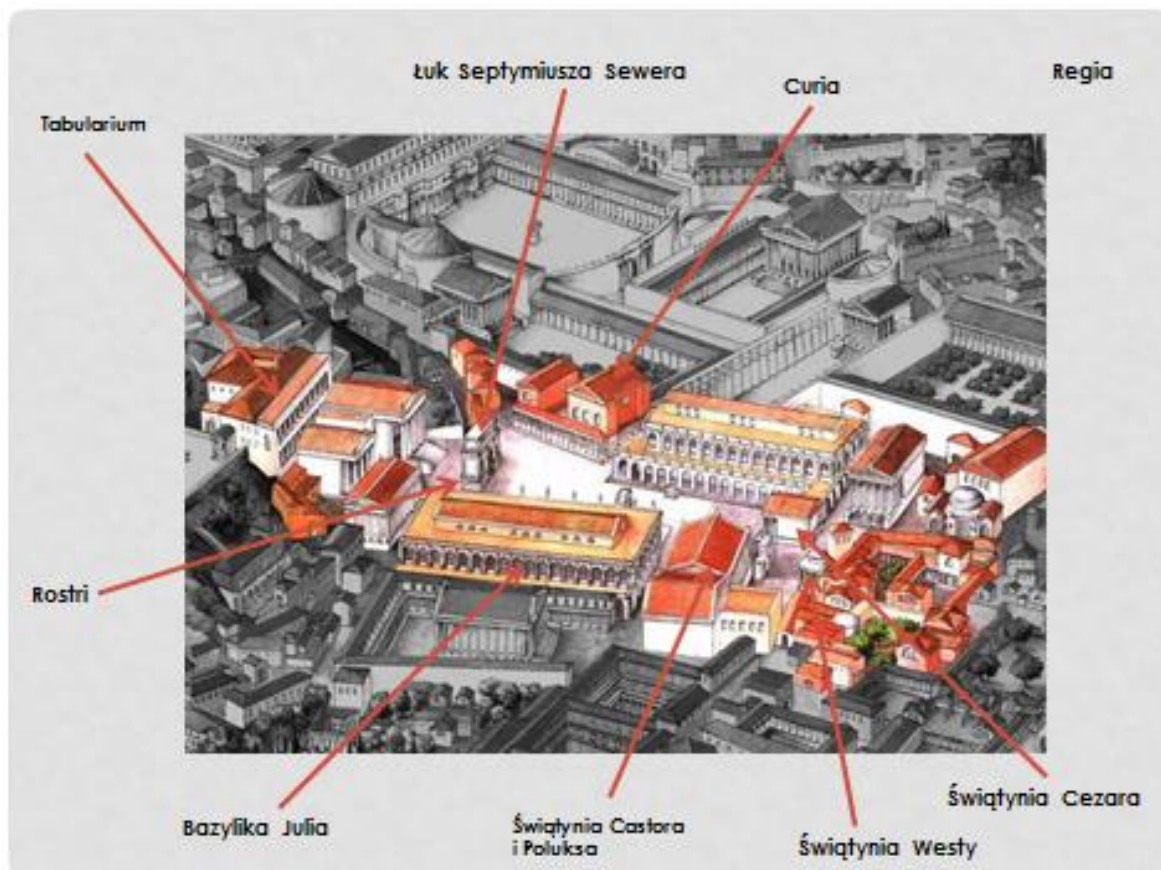
„Świątynia wszystkich Bogów” powstała w 125 roku n.e. Budowla ufundowana przez Marka Agryppę i na jego polecenia zaprojektowana. Panteon powstał na planie koła i wyraźnie różnił się od poprzedniej świątyni. Zachowano jedynie oryginalny portyk, który nie został zniszczony w czasie pożaru. Budowę kierował Apollodoros z Damaszku, stracony później na rozkaz cesarza za skrytykowanie zaprojektowanej przez Hadriana, podwójnej świątyni Wenus i Romy. Konstrukcja ta to rotunda o średnicy i wysokości wynoszącej 43 metry. Budowla pokryta jest ogromną kopułą odlaną z betonu, przy podstawie której grubość wynosi 7 metrów. Kopuła budowli posiada na szczycie centralny otwór, zwanym oculusem. Przed

wejściem do świątyni znajduje się dobudowany trzyrzędowy portyk 16 kolumn w porządku korynckim o wysokości 14 metrów każda.

Forum Romanum

Najstarszy plac w Rzymie, u stóp Kapitolu i Palatynu, który stanowiło centrum polityczne i towarzyskie Rzymu okresu republiki. Jego blask przyćmiła dopiero budowa Forum Augusta i całego kompleksu forów cesarskich. W okresie cesarstwa Forum Romanum zostało rozbudowane i wzbogacone o nowe budowle. Najbliżej Forum Romanum usytuowano Forum Cezara. Oprócz niego powstały Forum Trajana (największe), Forum Augusta, Forum Wespazjana, Forum Nerwy. Inicjatorem tej rozbudowy był Juliusz Cezar. W okresie cesarstwa fora pełniły raczej funkcje handlowe, rozrywkowe i reprezentacyjne.

Willa patrycjusza

Budowla mieszkalna dla najbogatszych Rzymian. Miała układ podłużny, osiowy. Wejście do willi prowadziło wprost do **atrium**, gdzie znajdowało się sanktuarium dla larów i popiersie pana domu, a także maski przodków. Pomieszczenie miało otwór w dachu. Bezpośrednio za

atrium znajdowało się tablinum, czyli jadalnia, gdzie odbywały się uczty. Ostatnią najważniejszą przestrzenią był **perystyl**, czyli wewnętrzny ogród, wokół którego rozłożone były pomieszczenia mieszkalne i gospodarcze.

Najwięcej przykładów zachowało się w wydobytych spod lawy i wulkanicznego pyłu **POMPEJACH**.

ATRIUM

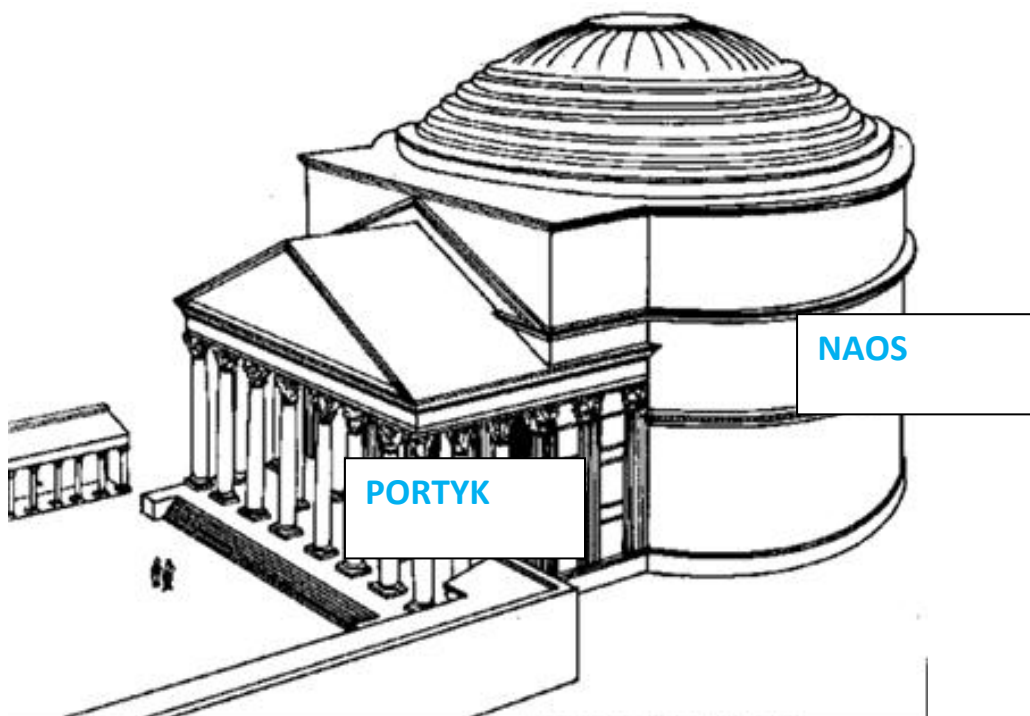

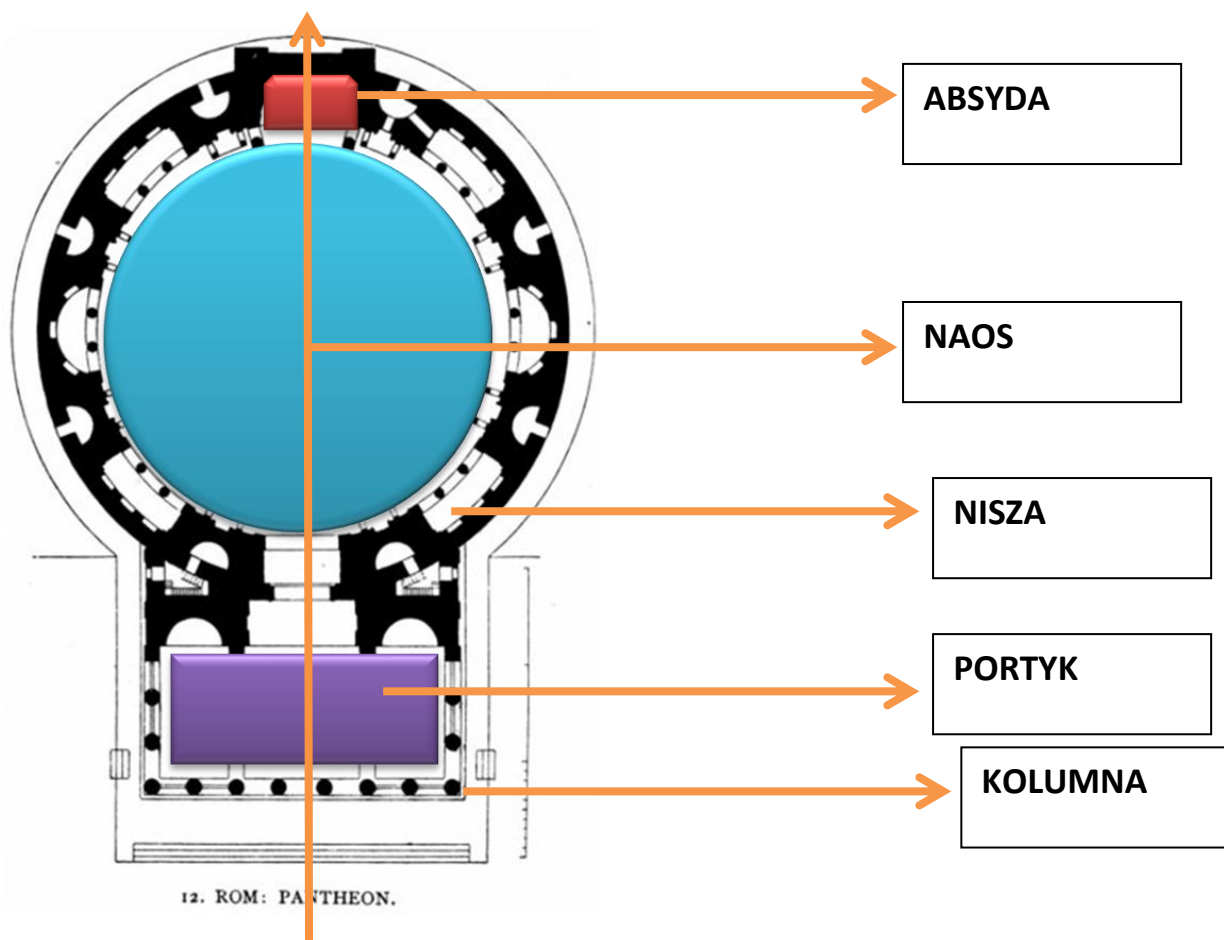
PERYSTYL

OPIS PANTEONU W RZYMIE

BRYŁA: zwarta, masywna, symetryczna, naos w formie walca, portyk w formie sześcianu

PLAN: na rzucie centralnym, symetrycznym, naos na rzucie koła, portyk na rzucie prostokąta, na wprost wejścia znajduje się absyda, wokół naosu po trzy rzędy nisz w ścianach, w portyku znajdują się kolumny

KONSTRUKCJA: grube mury, brak okien, budowla przykryta kopułą z okulusem, w portyku kolumny, na których wsparte jest belkowanie z frontonem

NISZA

OKULUS

KASETON

DEKORACJA: na zewnątrz oszczędna i surowa, w portyku kolumny w porządku kompozytowym, fryz z inskrypcją, wewnątrz bogata dekoracja, marmurowe posadzki, nisze z parą kolumn, w kopule kasetony oraz okulus wpuszczający światło

RZEŻBA RZYMSKA

Rzymianie kopiowali rzeźbę grecką, często też nawiązywali do jej układów kompozycyjnych. Oprócz tego wprowadzili także swoje rozwiązania rzeźbiarskie. Rzeźba odkuwana była w kamieniu (marmur) oraz odlewana w brązie. Dobrze rozwinięty był relief, który dekorował budowle takie jak łuki, czy kolumny triumfalne.

CECHY		PRZYKŁAD
TYP, FUNKCJA	Posąg oficjalny, upamiętniająca	
<ul style="list-style-type: none"> - rzeźba całopostaciowa - idealizacja - poprawne proporcje - dopracowany detal - w stroju żołnierza, kapłana - stylizowany na boga - forma statyczna, harmonijna - często w kotrapoście	 <p>Oktawian August z Prima Porta</p> <p>To typowy sposób ujęcia cesarza, odnaleziony w połowie XIX wieku w ruinach willi w Prima Porta. Przedstawia on Augusta w zbroi. Ma on wysokość 208 centymetrów i wykonany został z marmuru. Całość rzeźbiarskiej dekoracji ma wyraz. Warto jednak zauważyć, że cesarz ma bose stopy, co wyraża heroizację (tylko bogowie i herosi przedstawiani są boso).</p>	

Cesarz Klaudiusz jako Jowisz

TYP, FUNKCJA

Portret oficjalny, portretowa

- idealizacja
- w formie popiersia
- dopracowane detale
- forma miękka, gładka

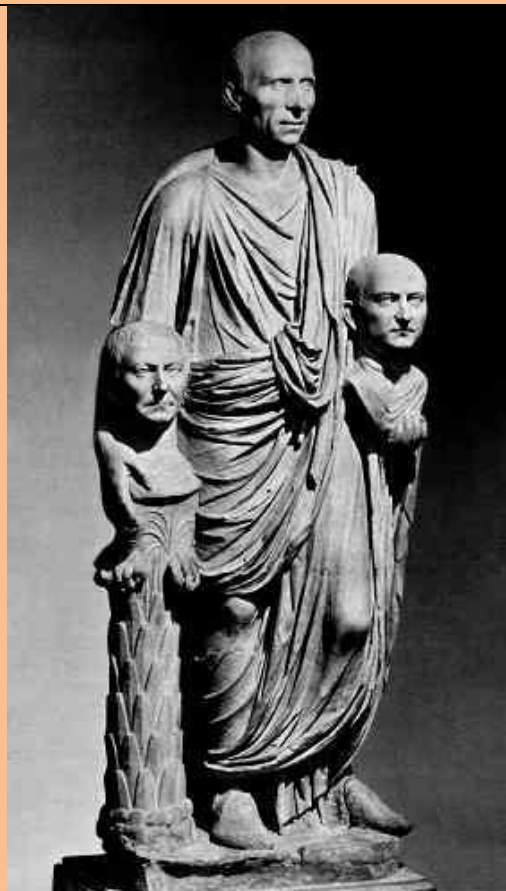

Portret Augusta

TYP, FUNKCJA

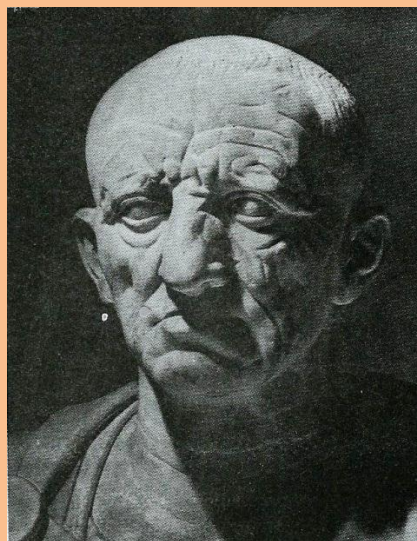
Portret patrycjusza, portretowa

- w formie popiersia
- ujęcie realistyczne, werystyczne
- dopracowane detale
- obserwacja natury

Statua Barberini

jest to posąg przedstawiający Rzymianina w togie, który trzyma portrety swoich przodków. Rzeźba ta pozwala na potwierdzenie przypuszczenia o maskach pośmiertnych jako o wzorze do portretu.

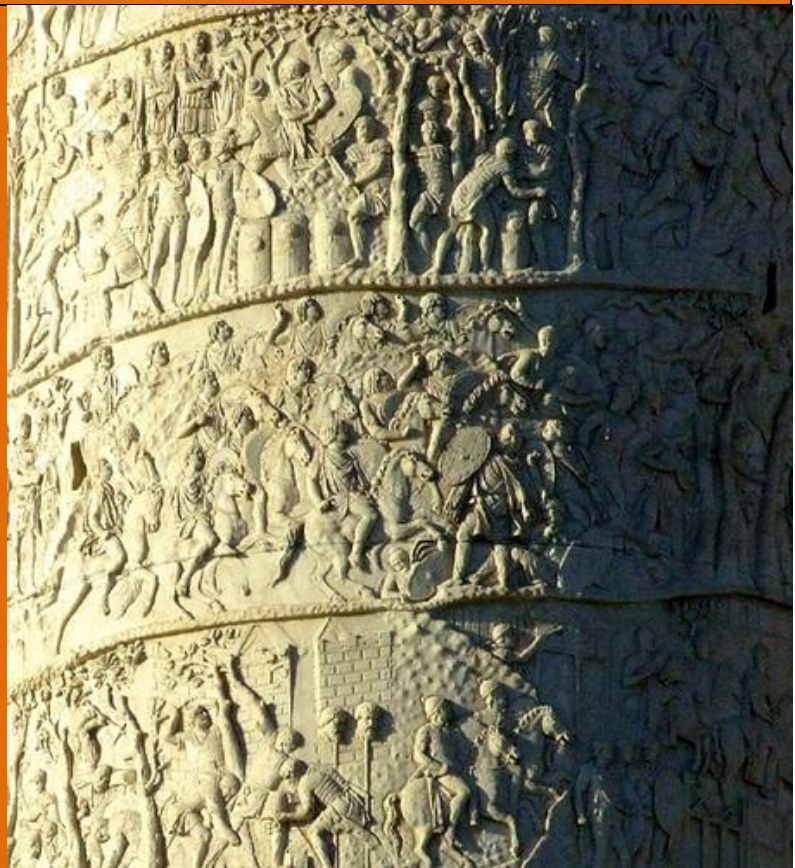

przykładowy portret patrycjusza

TYP, FUNKCJA

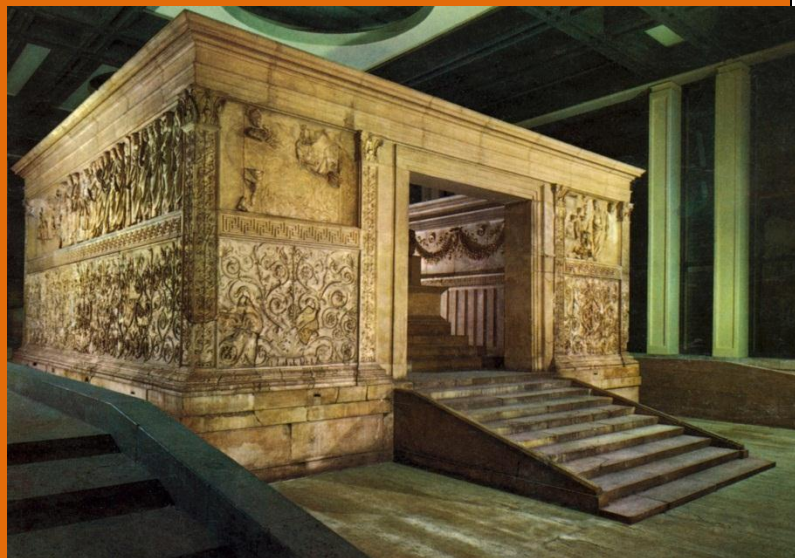
Relief historyczny, upamiętniająca

- kompozycja pasowa
- ujęcie narracyjne, ukazujące kolejne wydarzenia
- ukazanie przestrzeni
- ukazanie ruchu
- zróżnicowanie głębokości reliefu

Kolumna Trajana

(ukazuje wojny Trajana z Dakami)

Ołtarz Pokoju (Ara Pacis)

Ufundowany przez Oktawiana Augusta, stał na Polach Marsowych. Był miejscem obrzędów religijnych.

TYP, FUNKCJA**Posąg konny, statuaryczna**

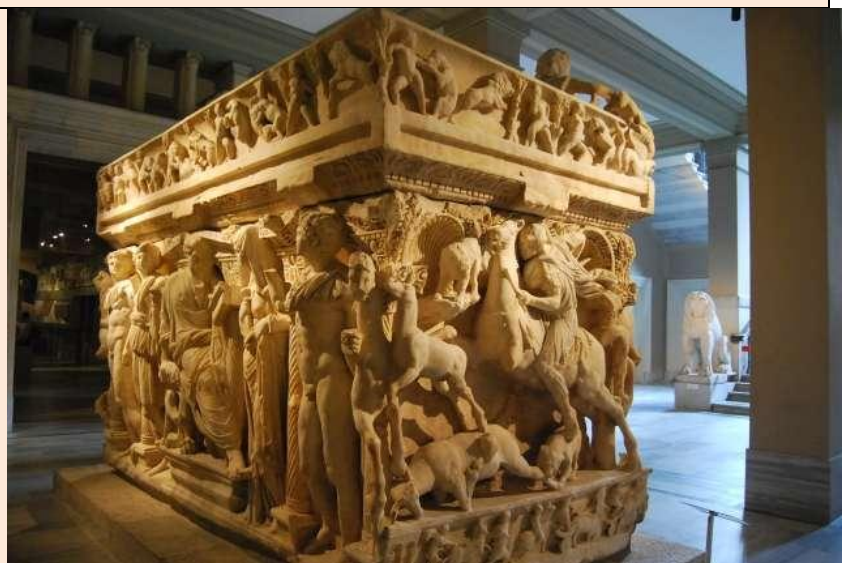
- rzeźba odlana z brązu
- monumentalna
- dopracowana z każdej strony
- dokładnie oddane detale
- zachowane proporcje

Posąg konny Marka Aureliusza

Jeden z nielicznych zachowanych rzymskich posągów konnych. Ma wysokość 3,53 m, długość 3,87 m i wykonany został ze złoczonego brązu. W 1538 roku przeniesiono go z pałacu na Lateranie na Kapitol. Postać cesarza przedstawiona w konwencji reprezentacyjnego portretu oficjalnego.

TYP, FUNKCJA**Sarkofagi, sepulkralna**

- najbogatszy relief mają wykonany na pokrywie i froncie
- sceny związane z mitologią, zwłaszcza grecką

MALARSTWO RZYMSKIE

Malarstwo rzymskie jest w przeciwieństwie do architektury Rzymu mało znane. Na przykład malarstwo ścienne znane jest jedynie z nielicznych zachowanych przykładów oraz przekazów pisemnych. Malarstwo sztalugowe, które choć jak wiemy z tekstów źródłowych było popularne, nie przetrwało do dziś. Stosowane przez Rzymian techniki to malarstwo ścienne, w którym wykorzystywano farby o różnorodnym składzie oraz mozaika.

Najwspanialsze malowidła odkryto w domach miast zniszczonych przez **wybuch Wezuwiusza** w 79 roku n.e. i od jednego z nich nazwano **pompejańskim** (miasto Pompeje). Pokrywały one ściany pokoi i atriów. Przedstawały krajobrazy, sceny rodzajowe na tle pejzażu, martwe natury, egzotyczne zwierzęta, sceny mitologiczne, a także architekturę. Freski z Pompejów są najlepiej zachowanymi przykładami malarstwa rzymskiego. Pozwalają one na poznanie rozwoju tej gałęzi sztuki w starożytnym Rzymie. Dekorowało wnętrza budynków publicznych, domów i warsztatów pracy. Odkrycie w **Pompejach** pozwoliło badaczom dokonać podziału malarstwa rzymskiego na cztery okresy.

CECHY :

- ukazanie przestrzeni
- modelunek światłocieniowy
- perspektywa zbieżna
- najważniejszy jest rysunek
- ukazanie ruchu
- indywidualizacja postaci
- obserwacja i naśladowanie natury

TEMATY:

portret

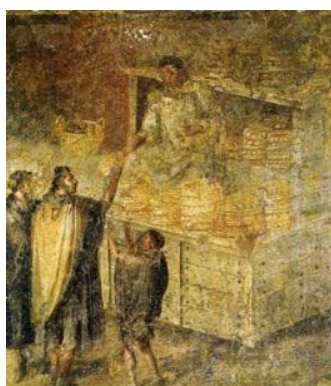
sceny mitologiczne

przedmioty

pejzaże

sceny rodzajowe

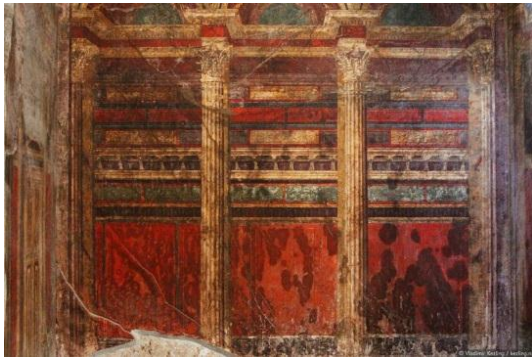

architektura

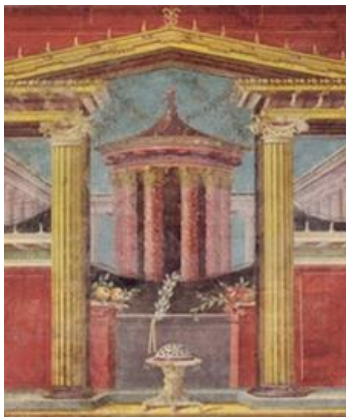

martwa natura

STYLE W MALARSTWIE

1. Styl pompejański pierwszy stosowany nazywany był też stylem inkrustacyjnym. Cechowały go dekoracje ściennie z zastosowaniem sztukaterii imitujących marmurowe, alabastrowe płyty umieszczone na ścianach. Wprowadzały one podział płaszczyzny ściany na trzy poziome części. Pas położony najniżej naśladował cokół i ortostaty. Kolorystyka cokołu, na ogół żółta, naśladowała drewno. Ortostaty kształtowane były w postaci płyt w układzie pionowym.

2. Styl pompejański drugi zawierał obrazy iluzjonistyczne z przedstawieniami pejzażu i motywów architektonicznych. Dekoracja miała wprowadzić wrażenie większych przestrzeni. Na ścianach pojawiły się imitacje obrazów tablicowych przedstawiające sceny mitologiczne rozgrywane na tle krajobrazu. Elementy sztukaterii stopniowo zostają zastępowane malarskimi ich odpowiednikami. Wprowadzony zostaje pejzaż ogrodowy wraz z ogrodową architekturą.

3. Styl pompejański trzeci zwany był także orientalnym lub egiptyzującym. Cechą charakterystyczną jest odejście od iluzjonizmu. Przestrzegana jest ścisła symetria podziału ściany i centralna kompozycja dekoracji. Ściana dzielna jest w układzie poziomym i pionowym. W wydzielonej podziałem pionowym, w środkowej części ściany dopuszcza się podział na trzy lub pięć płaszczyzn rozdzielony malarskimi motywami geometrycznymi lub roślinnymi w formie girland rozwieszonych pomiędzy smukłych kolumnienek przypominających podstawy kandelabrow. W tle pojawiają się delikatne motywy ptaków lub częściowo fantastycznych zwierząt. Często wprowadzane są rośliny i zwierzęta charakterystyczne dla pejzażu egipskiego.

4. Styl pompejański czwarty popularność zdobył za panowania Nerona oraz w Pompejach. Ukazywano nierealną architekturę, budynki i ich fragmenty nie spełniały wymogów perspektywy ani zasad stosowanych w ówczesnym budownictwie. Celem tych piętujących się obrazów było stworzenie iluzji głębi.